

Metametafysiikkaa kategorioilla ja ilman

JANI HAKKARAINEN

Metametafysiikka on analyyttisen filosofian erityinen osa-alue, joka on artikuloitunut aivan hiljattain. Siinä tarkastellaan metafysiikan luonnetta, tutkimuskohdetta, menetelmiä, semantiikkaa ja epistemologiaa. Ensimmäinen metametafysiikasta ilmestynyt oppikirja *An Introduction to Metametaphysics* (Cambridge University Press 2015) on Tuomas Tahkon kynästä. On varsin merkittävää, että suomalainen filosofi on saanut tämän kunnian. Sikäläkin on perusteltua, että *Ajatus* kohdistaa erityistä huomiota Tahkon kirjaan. Aiemmin on ilmestynyt oppikirja vain eräästä erityisestä metametafysiikan suuntauksesta: metaontologiasta (Berto & Plebani 2015).

Tahkon kirja jakaantuu yhdeksään lukuun. Ensimmäisessä luvussa Tahko motivoi metametafysiikkaa. Tästä hän etenee "quinelaisen" ja "deflationistisen" metametafysiikan esittelyyn toisessa, kolmannessa ja neljännessä luvussa, joissa tarkastellaan myös carnapilaisuutta ja uus-meinongilaista olemisen ja olemassaolon erottamista. Viidennessä luvussa Tahko siirtyy käsittelemään perustamista (*grounding*) ja ontologista riippuvuutta, jotka pohjustavat kuudennen luvun metafysisen fundamentalisuuden tarkastelua. Viides ja kuudes luku voidaan ymmärtää kolmannen metametafysiikan nykyisen suuntauksen, "fundamentaalisuus- tai perustamislähestymistävän" tarkasteluksi. Tahkon sympatiat ovat selvästi sen puolella, vaikka hän esittelee kyllä parhaansa mukaan myös quinelaisuutta ja deflationismia. Seitsemännessä ja kahdeksannessa luvussa Tahko käsittelee metafysiikan epistemologiaa, jota hän on itse

aktiivisesti tutkinut. Kirjan päättää yhdeksännen luvun tarkastelu metafysiikan ja luonnontieteen välisestä suhteesta.

Lyhyesti sanottuna quinelaiset katsovat, että metafysiikka on ontologiaa, joka tutkii olemassaolokysymyksiä. Paratiesimerkki quinelaisesta ontologisesta ongelmasta on lukujen olemassaolo. Onko lukuja olemassa vai ei? Peter van Inwagen, joka on nykyisiä johtavia quinelaisia metafysiikkoja, kutsuukin metametafysiikkaa mieluummin ”metaontologiaksi” (2001, 1). Olemassaolokysymysten voimakas painotus metafysiikassa on johtanut siihen, että keskeinen metaontologinen ongelma koskee olemassaolokvanttorin merkitystä. Quinelaisten mukaan olemassaolokysymysten ratkaisemisen menetelmä on ontologisen sitoumuksen menetelmä: minkä olioiden olemassaoloon parhaat tieteelliset teoriat ovat sitoutuneita. Deflationistit kuten Uppsalan yliopiston professori Matti Eklund kritisoivat eri tavoilla quinelaisia kyseenalaistamalla muiden muassa ontologisten kysymysten substantiaalisuuden. He deflatoivat eli heikentävät ontologian relevanssia.

Eräät metafysiikot ja metametafyysikot ovat hiljattain alkaneet haastaa quinelaiset ja deflationistit Kit Finen (1994, 1995) ja Jonathan Schafferin (esim. 2003, 2010) johdolla. He katsovat, että fundamentaalisuuden, ontologisen ensisijaisuuden tai perustamisen käsite on oleellista metafysiikan luonteen, tutkimuskohteen ja metafyyssisen selittämisen ymmärtämisessä. Heidän kantaansa voidaankin kutsua ”fundamentaalisuus- tai perustamiskäsitteeksi”.¹ Tämän kannan mukaan oleva on hierarkkisesti järjestäytyneet eri fundamentaalisuuden tasoille tai asteille. Tasojen ja asteiden väliset suhteet määräävät ontologisen ensisijaisuuden, riippuvuuden tai perustamisen relaatiot.

Viime vuosina erityisesti perustaminen on ollut vilkkaan keskustelun aiheena. Maailmallinen, ”metafyysinen perustaminen” ymmärretään tyypillisesti faktojen välisenä suhteena. Esi-

¹ Ted Sider (2011) edustaa metaontologian ja fundamentaalisuuden yhdistävää näkemystä.

merkiksi fakta Sokrates olemassaolosta perustaa sen faktan valitsemisen, että Sokrateen yksiö (joukko) on olemassa. Finen mukaan perustaminen on olemassaolon konstitutiivista determinaatiota eli määräämistä: Perustat (*grounds*) konstituoivat perustetun (*grounded*) olemassaoloa sellaisena oliona, mitä se on (Fine 2012, 37–40). Perustat myös selittävät metafysisesti perustetun (”because”, ”in virtue of”) (Ibid.).

Nähdäkseni Tahkon kirja toimii erinomaisesti käsittelemiensä aiheiden yliopistollisena johdantokirjana. Siitä voivat oppia opiskelijoiden lisäksi ne filosofit ja metafysikot, jotka eivät juurikaan tunne analyttisen metametafysiikan valtavirtakeskustelua. Kirja on kirjoitettu erinomaisen sujuvasti ja sitä on miellyttävä lukea. Se onnistuu myös antamaan varsin tasapainoisen ja totuudenmukaisen kuvan eri kantojen vahvuuksista ja heikkouksista – kuten oppi- ja johdatuskirjan mielestäni pitääkin filosofiassa.

Metametafysiikkaa ilman kategorioita

Tahkon kirjan vakavin heikkous sen sijaan on, että se jättää yhden tärkeän metametafysisen kannan erityisesti metafysiikan tutkimuskohteesta, osa-alueista ja metafysisestä selittämisestä hyvin vähälle käsittelylle. Nämä kysymykset ovat toisen kertaluvun, metametafysiikan, eivät ensimmäisen kertaluvun, metafysiikan kysymyksiä. Hämmästyttävästi kirjassa ei nimittäin juurikaan tarkastella Tahkon opettajan Jonathan Lowen edustamaa näkemystä (Lowe 1998, 2006). Tämä näkemys painottaa klassisesti sitä, että metafysiikka on olevan kategorioiden eli yleisimpien olioluokkien kuten substanssien ja ominaisuuksien, prosessien ja tapahtumien tarkastelua.

Käsitystä metafysiikasta kategorioteorianäkökulmasta ovat viime vuosikymmeninä edustaneet muassa Ingvar Johansson (1989), Roderick Chisholm (1996), Amy Thomasson (1999), Markku Keinänen (2008), Laurie Paul (2012) ja ”Manchesterin kolmikko”: Barry Smith ja Kevin Mulligan (1983) sekä Peter Simons (1998, 2012). Sikäli kirja ei anna riittävää kuva nykyisestä metametafysiikasta. Se rajoittuu amerikkalaisten Ivy League -

yliopistojen eräiden filosofian professoreiden aloittamaan ja ylläpitämään metametafyysiseen keskusteluun (esim. Kit Fine, Jonathan Schaffer ja Ted Sider). Samalla se heijastaa tämänhetkisen valtavirtaisen metametafyysiikan tilaa.

Tämä tila on filosofisesti harmillinen, koska kategorianäkökulma on täysin varteenotettava kilpaileva näkemys quinelaiselle, deflationistiselle ja fundamentaalisuus- tai perustamislähestymistavalle. Osoitan myös tässä kirjoituksessa, että kaikki nämä kolme lähestymistapaa kärsivät eräästä ongelmasta, josta kategorianäkemys ei kärsi: ne eivät ota huomioon kategorioiden loogista ensisijaisuutta muihin metafyysisiin kysymyksiin verrattuna. Sikäli ne jopa hylkäävät kategoriat tai eivät ainakaan tarjoa mitään käsitystä kategorioista – jota ilman ymmärrys metafyysikasta on vajavaista tai jopa vääristynyttä (vrt. Keinänen 2008). Tässä suhteessa kategorialähestymistapa on siis lupaavampi kuin quinelaisuus, deflationismi tai fundamentaalisuus- tai perustamislähestymistapa.

Lowe ja yllä mainittu Manchesterin kolmikko painottavat, että kategorian käsitettä ei voida ymmärtää kunnolla, jos ei ymmärretä *ontologisen muodon* käsitettä ja sen eroa ontologisesta materiaasta tai sisällöstä (Smith & Mulligan 1983, 73–74; Simons 1998, 2012; Lowe 2006, 48). Esimerkiksi ominaisuuksien kategoria on ontologinen muoto ja se, mitä erilaisia ominaisuuksia on, on ontologisesti materiaallinen, sisällöllinen seikka. Valitettavasti yksikään näistä filosofiista ei ole kuitenkaan kyennyt toistaiseksi esittämään täysin tyydyttävää käsitystä ontologisesta muodosta ja sen erosta ontologiseen materiaan tai sisältöön. Seurauksena siis on ollut, että kategorian käsitekin on jäänyt hämäräksi.

Smith ja Mulligan toivat ontologisen muodon käsitteen nykykeskusteluun Edmund Husserlilta 1980-luvun alussa (Smith & Mulligan 1983, 73–74). He esittivät, että ontologinen muoto tulee ymmärtää operationaalisesti. ”Formaalit käsitteet” eroavat ”materiaalisista käsitteistä” siten, että formaaleilla käsitteillä on logiikka, mutta materiaalisilla käsitteillä ei ole. Näin asian laita on myös formaalien ja materiaalisten ontologisten

käsitteiden kohdalla – ei vain formaalien ja materiaalistien matemaattisten käsitteiden tapauksessa. (Ibid.) Siten he olettivat, että loogiset ja muut matemaattiset käsitteet voidaan erottaa kaiken kattavasti ja toisensa poissulkevasti. Sittenkin on kuitenkin osoittautunut, että tämä oletus on kyseenalainen. Mulligan on myöhemmin tunnustanut (ilman viittausta Smithiin ja itseensä), että loogisen ja ei-loogisen välisestä dikotomisesta erosta ei ole tyydyttävää selvitystä (1998, 343).

Mulligan ja Smith ovatkin myöhemmin ehdottaneet, että ontologisen muodon käsite voidaan luonnehtia aihe neutraaliuden (*topic-neutrality*) käsitteen avulla.² Formaalit ontologiset käsitteet ovat aihe neutraaleja, koska ne soveltuvat mihin tahansa olioihin ontologisesta teoriasta riippumatta (Mulligan & Smith 1986, 118). Ongelma tässä ehdotuksessa kuitenkin on, että kategoriakäsitteet, jotka ovat formaalien ontologisten käsitteiden paraatiesimerkkejä, eivät ole aihe neutraaleja. Ne ovat päinvastoin aihepesifejä, koska ne erottelevat oliot eri kategorioihin. Ei ole myöskään selvää, että kaikkien kategorioiden olioita on kaikissa aiheissa, joita eri tieteet tutkivat. Kategoriakäsitteiden sisältö myös vaihtelee esitettyjen eri kategorioteorioiden välillä. Mulliganin ja Smithin myöhempikään ehdotus ei ole lupaava tapa luonnehtia ontologisen muodon käsitettä.

Jäljelle jää tietääkseni vain Lowen kanta. Lowe ei kuitenkaan esitä mitään käsitystä ontologisesta muodosta ja sen erosta ontologiseen sisältöön, kuten hän erottelun esittää (2006, 48–49). Hän sanoo ainoastaan, että tämä erottelu on analoginen toisaalta loogisen muodon ja sisällön erottelulle ja toisaalta alkuaineiden jaksolliselle järjestelmälle. Lisäksi Lowe esittää numeerisen identiteetin ontologisen muodon paradigmaattisena esimerkkinä. (Ibid.) Tämä on täysin epätydyttävää, koska numeerinen identiteetti ei kerro, miksi se on ontologinen muoto ja

² Simons on seurannut tätä ajatusta puhuessaan "alaneutraalisuudesta" (*domain-neutrality*) (Simons 2009, 144, 147). Myöhemmin myös Smith on alkanut käyttää alaneutraaliutta (2005, 156). Aiheneutraaliuden kritiikki pätee myös alaneutraaliuteen.

mikä yleisesti luonnehtii ontologista muotoa. Lowe ei myöskään ota huomioon loogisen muodon ja sisällön eron selvittämisen ongelmallisuutta eikä analogia alkuaineiden jaksolliseen järjestelmään riitä yksin valaisemaan ontologisen muodon eroa ontologisesta sisällöstä.

Esitän seuraavaksi ratkaisuehdotuksen tähän avoimeen ongelmaan: kuinka ontologinen muoto eroaa ontologisesta sisällöstä tai materiasta. Ehdotukseni johtaa kategorian käsitteen täsmennykseen ja sikäli tarkkaa käsitykseen metafysiikan tutkimuskohteesta, osa-alueista sekä metametafyysisten toisen kertaluvun ongelmien asettamisesta. Lopuksi näytän esimerkin avulla, kuinka metafyysinen selittäminen voidaan ymmärtää ehdotukseni näkökulmasta lupaavalla tavalla. Mikäli esimerkini voidaan yleistää, pääsemme eroon perustamisesta primitiivisenä käsitteenä.

Oleva ja sen muoto

Kategorian käsitettä ei siis voida täsmentää ilman ontologisen muodon käsitteen tyydyttävää kuvausta. Ontologisen muodon käsitettä ei puolestaan voida kuvata ilman, että se erotetaan yksiselitteisesti ontologisesta sisällöstä. Ehdotan ensinnäkin, että tämän erottelun sijasta käytämme suomeksi termejä "oleva" ja "olevan muoto" sekä niiden taivutusmuotoja ja johdoksia. Näkemykseni on, että "olevan" alan rajaa olemisen tai olemassaolon käsite. Myös luonnon (*nature*) käsite koskee olevaa. Sen sijaan olevan muodon määrittävät olemisen muodot.

Aiheen rajauksen vuoksi oletan tässä kirjoituksessa perustelematta, että "olemassaolo", "oleminen" ja niiden muodot, vastaavat verbit ja johdokset ovat vaihdettavia termejä. Ne soveltuvat vain ja ainoastaan kaikkeen, joka on. Vastaavasti "olio" ja "entiteetti" soveltuvat mihin tahansa, joka on olemassa ja joka on yksi (siten pelkkä monen olion kokoelma ei ole olio vaan olemassaoleva pluraliteetti eli moneus).

Oletan lisäksi, että *oleminen tai olemassaolo on yksinkertainen, primitiivinen ja yksimerkityksellinen käsite, jota ei voida kuvata tai*

edes valaista millään tavalla.³ Tässä suhteessa se vertautuu värikäsitteisiin, joita ei myöskään mitä ilmeisemmin voida kuvata esimerkiksi syntyneestä saakka sokealle. Jos ei siis ymmärrä, mitä oleminen tai olemassaolo tarkoittaa, niin ainoa mahdollisuus on konsultoida uskomuksiaan siitä, mitä on olemassa. Silloin ymmärtää, mitä oleminen tai olemassaolo tarkoittaa. Mikäli esimerkiksi uskoo, että oma puoliso tai itse on olemassa, niin oleminen tai olemassaolo on sitä, mihin uskoo puolisonsa tai itsensä kohdalla, kun uskoo hänen tai omaan olemassaoloonsa. Vastaavasti voi kunnolla ymmärtää, mitä ”on viininpunainen” tarkoittaa vain tarkastelemalla viininpunaisen näköhavaintoja.

Oletan myös perustelematta, että *luonto (nature) on olioiden ei-relationaalinen luonne (character, ks. esim. Campbell 1990, 6)*. Olioiden luonteita ovat esimerkiksi niiden ei-relationaaliset ominaisuudet metafysisissä teorioissa, jotka ovat sitoutuneita ominaisuuksien olemassaoloon, kuten asia on ominaisuusrealismissa ja trooppiteorioissa (esim. Lowe 2006; Keinänen 2011, 2014). Olioiden ominaisuudet voivat periaatteessa olla sekä välttämättömiä tai olemuksellisia että kontingentteja niille. Tärkeä selventävä huomio käyttämästäni luonnon käsitteestä onkin, että se ei ole sama kuin olemuksen eli essentian käsite, jonka tarkoitus on poimia se, mikä on välttämätöntä tai essentiaalista oliolle.⁴

Olioiden luontoja, jos sellaisia on, voidaan kuvata predikaateilla, jotka ovat olettavasti ei-relationaalisia kuten ”on yksikkö-

³ Sen sijaan en tässä kirjoituksessa ota kantaa kysymykseen, onko olemassaolo tai oleminen loogiselta asemaltaan predikaatti vai kvanttori. Tämä kysymys ei ole tämän artikkelin kannalta merkityksellinen.

⁴ Analyttisessä nykykirjallisuudessa erotetaan kaksi essentialismin muotoa: modaalinen ja ei-modaalinen (Lowe 2013, 934–943). Modaalisen essentialismin mukaan olion olemus on sille välttämättömien ominaisuuksien joukko. Ei-modaalisen essentialismin mukaan olion essentia on se, mitä olio on, mikä voidaan ilmaista olion reaali-määräitelmällä. (Ibid.)

varaus" tai "on massa m". Luontoja saatetaan myös voida ainakin osittain kuvata *sisäisesti relationaalisilla* predikaateilla, jotka kertovat jotakin jäseniensä (*relata*) ei-relationaalisesta luonteesta. Uskottavia kandidaatteja tällaisiksi sisäisesti relationaalisiksi predikaateiksi ovat esimerkiksi "on erottamaton", "on erotettavissa", "on täsmälleen muistuttava" tai "samanlainen", "on suurempi kuin" ja "on suhteessa 1:1" (kaksi jälkimmäistä metafyyysisesti tulkittuina, tässä kirjoituksessa en ota kantaa matemaattisiin relationaalsiin predikaatteihin).

Relationaalisia predikaatteja koskevan työhypoteesini mukaan relationaaliset seikat, joihin nämä predikaatit soveltuvat, vallitsevat jäseniensä ja mahdollisesti joidenkin muiden olioiden luontojen tai pelkän olemassaolon vuoksi (vrt. Armstrong 1989, 43; Mulligan 1998, 344). On myös oleellista, että nämä relationaaliset seikat, "sisäiset relaatiot" (*internal relations*) eivät ole lisäolioita jäseniinsä verrattuna, esimerkiksi fakta-olioita. Jos esimerkiksi kaksi mereologisesti atomaarista varausoliota ovat täsmälleen toisiaan muistuttavia, niin täsmällinen muistuttavuus ei ole kolmas olio jäseniensä lisäksi. Silti voidaan sanoa, että se vallitsee jäseniensä välillä, ne ovat siten relatoituneet tai tässä relaatiossa (jäseninä), koska kyseinen relationaalinen predikaatio on totta. Predikaatio todella kuvaa jäseniensä luontoa. Tämä sisäinen relaatio on todellinen, vaikka sitä ei ole tarkkaan ottaen olemassa. Olemassa ovat vain sen jäsenet.

Kun oletukseni olemassaolosta ja luonnosta yhdistetään, voidaan sanoa ensinnäkin, että kaikkien olevaa olettavien metafyyysisten teorioiden mukaan *oleva koostuu olioista*. Oleva kattaa myös olioiden luonnot metafyyysisissä teorioissa, jotka ovat jollakin tavalla sitoutuneet luontojen olemassaoloon. On lisäksi huomattava, että jos on olemassa relaatioita olioina (ei vain sisäisinä relaatioina), niin nekin ovat osa olevaa.⁵ Yleisesti vah-

⁵ Sikäli näkemykseni on yhteensopiva sellaisen mahdollisen metafyyysisen teorian kanssa, jonka mukaan on olemassa vain relaatioita. Sen

vimpina kandidaatteina tällaisiksi relaatioiksi, joita usein kutsutaan "ulkoisiksi" (*external*), pidetään aika-avaruudellisia suhteita kuten välimatkoja (MacBride 2016, luku 1). Ulkoisista relaatioista voidaan käyttää teknistä termiä "ontologinen relaatio", joka soveltuu myös yllä mainittuihin olioiden luontoa kuvaaviin sisäisiin relaatioihin. "Ontologia" on ymmärrettävissä oppina olevasta (kr. *ontos*: oleva ja *logos*: oppi). Sikäli on mahdollista tulkita "ontologisen relaation" tarkoittavan relaatiota, jonka predikaatti viittaa olevaan tai kuvaa olioiden luontoa. "Ontologiset predikaatit" ovat puolestaan ei-relaationaalisia tai relationaalisia predikaatteja, jotka viittaavat olevaan tai kuvaavat olioiden luontoa.

Vallitsee kuitenkin myös sellaisia sisäisiä relaatioita, joiden predikaatit eivät *sinänsä*, ilman lisäoletuksia, kerro jäseniensä luonnosta eli ei-relaationaalisesta luonteesta yhtään mitään. Siten oliot voivat olla kahdella eri tavalla sisäisesti relatoituneita: olioiden luontoa kuvaavasti ja ei-kuvaavasti. Väite ei-kuvaavista sisäisistä relaatioista vaatii perusteluja, koska se on keskeinen olevan muodon käsitteeni ymmärtämisen kannalta. Perusteluni on käsitteellisen hengessä luonteeltaan paradigmaattisista tapauksista eli tyyppiesimerkeistä yleistävä. Tarkoitukseni ei siis ole tässä yhteydessä antaa varsinaista käsitteanalyysiä tai loogisessa mielessä määritelmää ei-kuvaaville sisäisille relaatioille eikä itse asiassa millekään käyttämälläni käsitteelle. Tavoittelen käsitteiden selventämistä ja hyödyllisyyttä.

Tarkastelkaamme kolmea teknistä relationaalista predikaattia, joita metafysiikassa nykyään yleisesti käytetään (tässä tapauksessa ne siis tulkitaan metafysisesti): "on numeerisesti erillinen", "riippuu ontologisesti" ja "on varsinainen osa" (Keinänen 2014, 133). Ilman lisäoletuksia se, että olio x on numeerisesti erillinen olio y :stä, riippuu ontologisesti siitä tai on y :n varsinainen osa, ei kerro mitään x :n ja y :n ei-relaationaalisesta luon-

sijaan näkemykseni mukaan ei ole koherenttia ajatella, että sisäisiä relaatioita vallitsee ilman olevaa.

teesta eli luonnosta. Ne kertovat ainoastaan $x:n$ ja $y:n$ relationaalisesta luonteesta: Että x ja y ovat numeerisesti erillisiä, että x riippuu ontologisesti $y:stä$ tai että x on $y:n$ varsinainen osa. Olio x on numeerisesti erillinen, vain jos se on numeerisesti erillinen jostakin. Yhtä lailla x riippuu ontologisesti, vain jos se riippuu ontologisesti jostakin. Samoin x on varsinainen osa, vain jos se on jonkin varsinainen osa.

Seuratkaamme näiden kolmen tyyppiesimerkin antamaan vihjettä. Jos ne soveltuvat joihinkin olioihin, niin ne kuvaavat sitä, *miten* nämä oliot *ovat olemassa* numeerisesti erillisinä, ontologisesti riippuvaisina tai varsinaisina osina. Siten yleiskäsite, joka kattaa nämä kolme predikaattia on olemassaolon tapa tai vaihdettavasti olemisen tapa. Esimerkiksi varsinaisena osana oleminen on tapa olla olemassa. Tässä "tavasta" puhutaan "muodon" mielessä (*form*). Olion olemassaolon tai olemisen tapa on siis toisin sanoen sen *olemisen muoto* (vaihdettavasti olemassaolon muoto).

Kaikki kolme tyyppiesimerkkiäni ovat olemisen muotoja. Ne ovat jotakin formaalia olevalle. Ontologia on oppi olevasta. Kolme paradigmaattista predikaattiani ovat siis "formaaliontologisia predikaatteja". Muita vahvoja kandidaatteja formaaliontologisiksi predikaateiksi ovat muiden muassa "on kokonaisuus", "supervenio" ja eri ontologisen riippuvuuden ja riippumattomuuden tyypit kuten olemassaoloriippuvuus ja identiteetti-riippuvuus (ks. Tahko & Lowe 2015).

Argumentoin yllä, että jokainen kolmesta paradigmaattisesta formaaliontologisesta predikaatista on relationaalinen. Kun predikaateista siirrytään puhumaan olemisen muodoista, yleistäen voidaan väittää seuraavaa (käsittelen mahdollisilla vastaesimerkkejä alla). *Kaikki olemisen muodot ovat tai ne voidaan ymmärtää relationaalisina*: sisäisinä relaatioina, joiden predikaatit eivät sinänsä kuvaa olioiden luontoa vaan ainoastaan olioiden olemisen muotoa (vrt. Tiainen 2016, luku 3). Ne vallitsevat siis, olematta itse olioita, jäseniensä ja mahdollisesti joidenkin muiden olioiden kuin jäseniensä pelkän olemassaolon, ei luontojen vuoksi. Tämän tyyppisistä sisäisistä relaatioista voidaankin pu-

hua ”formaaliontologisina relaatioina”, joka on näkemyksessäni keskeinen tekninen termi. Formaaliontologiset relaatiot eroavat yllä mainituista ontologisista relaatioista sisäisten relaatioiden joukossa. Ne ovat juuri aiemmin mainittuja ei-kuvavia sisäisiä relaatioita. *Formaaliontologisen relaation jäsenenä olemisen määrää olemisen muodon*: olion olemisen muoto on jonkin tai joidenkin formaaliontologisten relaatioiden jäsenenä olemista.

Olion olemisen muoto voi olla periaatteessa sekä yksinkertainen eli muodostua vain yhden formaaliontologisen relaation jäsenenä olemisesta tai se voi olla myös monimutkainen eli muodostua monen erityyppisen formaaliontologisen relaation jäsenenä olemisesta. Perinteinen metafyyssinen kanta on esimerkiksi, että ominaisuutena oleminen on ainakin sitä, että on numeerisesti erillinen mutta ontologisesti riippuvainen jostakin (kantajastaan). Itse asiassa olemisen muodot ovat lähes kaikissa tapauksissa monimutkaisia, koska pelkästään numeerisen erillisyyden ja jonkin muun formaaliontologisen relaation jäsenenä oleminen tekee siitä monimutkaisen.

On myös tärkeä huomioida, että osa olemisen muodoista on luonteeltaan modaalisia. Ne määräävät sen, miten oliolle on *mahdollista* tai *välttämätöntä* olla olemassa. Esimerkiksi jos x on olemassaoloriippuvainen y :stä, niin y :n olemassaolo on x :n olemassaololle välttämätöntä (tai x ei voi olla olemassa ilman y :tä). Eräät formaaliontologiset relaatiot ovat siis olioiden modaalisia relationaalisia piirteitä.

Oleva tai tässä mielessä maailma on olioiden totaliteetti: kaikki mitä on. *Maailman olemisen muoto eli olevan muoto muodostuu siis olioiden olemisen muodoista* eli niistä formaaliontologisista relaatioista, joiden jäseninä oliot ovat. Olevan muoto on siten formaaliontologisista relaatioista muodostunut rakenne, johon oleva ja sen mahdollinen luonto on upotettu. Olevan ja sen muodon välinen erottelu voidaankin esittää seuraavalla diagrammilla:

Oleva	Olevan muoto
<p><i>Olemassaolo tai oleminen:</i> oliot</p> <p><i>Luonto:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - olioiden ei-relaationaalinen luonne - voidaan osittain kuvata tietyytyypillä sisäisillä relationaalisilla predikaateilla (sisäiset ontologiset relaatiot). 	<p><i>Olemisen muodot:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - sisäisesti relationaalisia: formaaliontologiset relaatiot - voidaan kuvata sisäisesti relationaalisilla predikaateilla, jotka eivät kerro mitään olioiden luonnoista, vaan ainoastaan siitä, miten oliot ovat olemassa.

Vastaväitteitä ja vastauksia

Mahdollisia vastaesimerkkejä käsitykselleni olevan muodosta ja formaaliontologisista relaatioista muodostavat toisaalta jotkut refleksiiviset relaatiot ja toisaalta eräät universaaleja koskevan realismin käyttämät relaatiot. Ensimmäisestä esimerkeiksi voidaan ottaa numeerinen identiteetti, yhtenä tai ykseytenä oleminen ja osana oleminen. Varsinkin numeerisen identiteetin ja ykseyden kohdalla voidaan kysyä, ovatko ne todella relationaalisia, koska välttämättä ne vallitsevat vain olion ja sen itsensä välillä.

Tähän voidaan kuitenkin vastata, että on standardia tulkita numeerinen identiteetti relaationa, kaksipaikkaisena predikaattina (Hawthorne 2003, 99). Vastaava tulkinta voidaan perustellusti tehdä predikaatista "on yksi/ykseys". Se voidaan ymmärtää refleksiivisenä relaationa. On siis täysin mahdollista tulkita "on numeerisesti identtinen" ja "on yksi/ykseys" relaationaalisina predikaatteina. Osana olemisen kohdalla tätä ongel-

maa ei ole, koska se ei välttämättä vallitse vain olion ja sen itsensä välillä, vaikka klassisessa mereologiassa olio on itsensä osa. Myös siis predikaatti ”on osa” on perusteltua ymmärtää relationaalisenä.

Vakavamman haasteen näkemykselleni muodostavat realismissa käytetyt relaatiot universaalien ja partikulaarien välillä sikäli kuin ne ymmärretään formaaliontologisiksi relaatioiksi. Teoriasta riippuen näitä ovat instantiaatio ja eksemplifikaatio (Keinänen, Hakkarainen & Keskinen 2016, luku 1 ja 4).⁶ Rajoitun tässä puhumaan instantiaatiosta. Mikäli partikulaari instantioi jotakin universaalia, niin kyseinen predikaatio näyttää kertovan jotakin partikulaarin luonnosta, koska universaalin instantioimisen on tarkoitus selittää jotakin partikulaarin luonnosta. Otetaan esimerkiksi yksinkertainen tapaus, että partikulaari pallo instantioi ominaisuusuniversaalia punaisuus. Eikö tällöin oletetusti tosi predikaatio ”pallo instantioi punaisuutta” kerro jotakin pallon luonnosta, nimittäin sen, että pallo on punainen?

Näin asia tietenkin on, mutta vain ja ainoastaan jos on tehty lisäoletus ominaisuusuniversaalien luonnosta: sen luonto on samaistettu punaisuuteen. Näkemykseni mukaan tämä oletus on kuitenkin ontologinen oletus, koska se koskee erään olion luontoa. Jos tätä oletusta ei tehdä vaan pidättäydytään vain olevan muodon tarkastelussa, pallon instanssina oleminen ei kerro mitään pallon luonnosta. Näin tapahtuu vasta, jos tehdään erillinen oletus olevan luonnosta: että pallo instantioi juuri punaisuus-universaalia. Pelkkä ”pallo instantioi universaalia” ei tarjoa mitään informaatiota pallon luonnosta.

⁶ Tyypillisen faktualistisen realismin mukaan instantiaatio tai eksemplifikaatio ei ole formaaliontologinen relaatio, koska yleensä se samaistetaan fakta-olioon (Keinänen, Hakkarainen & Keskinen 2016, luku 2). Tällöin instantiaatio tai eksemplifikaatio tulee näkemyksessäni luokitelluksi ulkoiseksi ontologiseksi relaatioksi. Se ei siis määrää faktana olemista vaan faktan olemisen muoto tulee määräytymään jollakin muulla tavalla.

Vastaesimerkkejä olevan ja sen muodon erottelulleni ei siis näytä löytyvän. Sen sijaan mahdollinen vastaväite on seuraava: olemisen muodon käsite tekee olemassaolon tai olemisen käsitteen monimerkitykselliseksi, mikä on ristiriidassa tämän käsitteen yksimerkityksellisyyden oletuksen kanssa. Koska olioilla on useita olemisen muotoja (oliot ovat erityyppisten formaaliontologisten relaatioiden jäseniä), on olemista useammassa kuin yhdessä merkityksessä. Olemassaolo tai oleminen siis modifioituu eli muuntuu. Olemassaololla tai olemisella on moduksia tai muunnoksia. Näkemykseni olisi osa metafyyisistä perinnettä, jonka mukaan olevalla on muunnelmia.⁷

Näkemykseni tuo kiistatta mukanaan velvollisuuden selittää olevan muunnelmia, koska olemisen tapojen voidaan perustellusti väittää olevan olemisen ja sikäli olevan muunnelmia. Kykenen kuitenkin selittämään olevan muunnelmia ilman olemassaolon tai olevan monimerkityksellisyyttä. Tämä tapahtuu seuraavasti. Kukin olevan muunnelma palautetaan jonkin tai joidenkin formaaliontologisten relaatioiden jäsenenä olemiseen. Jäsenenä olemisessa olemassaolosta puhutaan yhdessä ja samassa merkityksessä kaikissa tapauksissa. Olemassaolo ei ole monimerkityksellistä eikä itse oleminen muunnu. Se on, mitä se on. Oliot vain ovat jäseninä erityyppisissä formaaliontologisissa relaatioissa. Esimerkiksi numeerisesti erillisenä oleminen on olemista numeerisen erillisyyden formaaliontologisen relaation jäsenenä. Formaaliontologiset relaatiot voivat siis selittää olevan muunnelmia pitämällä kiinni olemassaolon yksimerkityksellisyydestä.

Kategoriat

Puolustamani olevan muodon käsite antaa mahdollisuuden esittää täsmällinen käsitys kategorioista, joista tyypillisiä esi-

⁷ esim. Heidegger (Wheeler 2016, luku 2), Roman Ingarden (Thomason 2016, luku 2.2), McDaniel 2009, 2013 ja Vallicella 2014

merkkejä ovat prosessit ja tapahtumat, universaalit ja partikulaarit. Väitteeni on, että *jokainen kategoria on jokin olemisen muoto*. Koska olemisen muodot ovat relationaalisia ja muodostuvat yksinomaan formaaliontologisten relaatioiden jäsenenä olemisesta, jokin *joukko formaaliontologisia relaatioita, joissa oliot ovat, määrää kunkin kategorian*. Näissä formaaliontologisissa relaatioissa samalla tavalla olevat oliot kuuluvat siis samaan kategoriaan. Esimerkiksi aristoteelisen immanentin realismin mukaan universaalit ovat sellaisten olioiden kategoria, jotka instantioituvat niistä numeerisesti erillisissä olioissa. Universaalit ovat siis sellaisia olioita, jotka ovat jäseniä sekä instantioitumisen että numeerisen erillisyyden relaatioissa. Ne oliot, jotka eivät instantioitu ovat partikulaareja (aristoteelisessa immanentissa realismissa oletetaan, että jokaisella universaalilla on instansseja).

Tämä realistinen esimerkki antaa myös syyn olettaa, että kaikissa metafyyysisissä teorioissa, joiden mukaan on olemassa useamman kuin yhden kategorian olioita, kategoriat määräytyvät aina suhteessa vähintään johonkin toiseen kategoriaan. Näissä teorioissa kategoriat muodostavat siis järjestelmän eli rakenteen, joka muodostuu teorian mukaisista formaaliontologisista relaatioista. Kyseessä on olevan tai maailman kategoriarakenne teorian mukaan. Joissakin teorioissa kategoriarakenne on hierarkkinen struktuuri, joka muodostuu kaikkien yleisimmistä ja niitä erityisimmistä olevan kategorioista. Yleisimpien kategorioiden ala on laajempi kuin niitä erityisempien. Näin on esimerkiksi Lowen metafysiikassa, jossa lajiuniversaalit on yksi yleisin kategoria ja elävät olennot eräs erityisin kategoria (1998, 179 - 185). Lajiuniversaalien joukossa on myös elottomien olioiden lajeja, mutta elävien olentojen kategorian jäsenenä on vain elollisia olioita.

Yleisimmät kategoriat ovat lisäksi *perustavimpia* kategorioita, koska niitä ei voida palauttaa toisiin kategorioihin. Ne määräytyvät *perustavilla formaaliontologisilla relaatioilla*, joiden vallitseminen ei muodostu muiden formaaliontologisten relaatioiden vallitsemisesta. On tyypillistä ajatella, että joko numeerinen

identiteetti tai erillisuus on tällainen relaatio. Yllä mainittu Lowen instantiaatio on hänelle perustava formaaliontologinen relaatio (2006, 114). Periaatteessa perustavien formaaliontologisten relaatioiden vallitseminen voidaan selittää jollakin vielä perustavammalla seikalla, kuten ei-modaalisella essentialla (se, mitä olio on) tai sitten se voidaan jättää teorian selittämättömäksi primitiiviksi.

Metafyysiset teoriat antavat erilaisia vastauksia siihen kysymykseen, mitkä olevan kategoriat ja perustavat kategoriat ovat. Olioista vallitsevat formaaliontologiset relaatiot määräävät kategoriat. Sen vuoksi eri metafyysiset teoriat olettavat eri formaaliontologisia relaatioita ja eri perustavia formaaliontologisia relaatioita.

Kategoriat eivät itse ole olioita. Ne ovat ainoastaan *saman olomuksen muodon olioiden moneuksia*. Esimerkiksi immanentin realismin mukaan universaalien kategoria on vain niiden olioiden moneus, jotka ovat instantiaation ja numeerisen erillisyyden formaaliontologisen relaation jäsenenä yllä kuvatulla tavalla. Koska formaaliontologiset relaatiot sisäisinä relaatioina eivät itse ole olioita, universaalien mahdollista kategoriaa ei voida samaistaa myöskään instantiaation ja numeerisen erillisyyden relaatio-tyyppisiin tai jopa -universaaleihin. Moneudesta johtuen kategorioista pitäisikin puhua tarkasti ottaen monikossa: universaalit, partikulaarit, prosessit, tapahtumat ja niin edelleen.

Eräs tämän kategorioita koskevan käsityksen hyvistä puolistista on, että käsitys antaa mahdollisuuden luonnehtia kategorioiden ja *oliolajien* välistä eroa täsmällisesti.⁸ Formaaliontologiset relaatiot, joiden jäsenenä oliot ovat, määräävät yksinään kategoriat, joiden jäseniä oliot ovat. Olla universaali olio on esimerkiksi immanentin realismin mukaan vain ja ainoastaan sitä, että numeerisesti erilliset oliot instantioivat kyseistä oliota. Oliolajien kohdalla näin ei ole: Niitä tai niiden jäsenyyttä eivät

⁸ Jan Westerhoff kutsuu tämän eron tekemistä termillä "cut-off point problem" (2002, 338).

määrää yksinomaan formaaliontologiset relaatiot, joissa oliot ovat. *Homo sapiens sapiensina* olemista eivät esimerkiksi itseltään selvästi määrää vain ihmisten olemisen muodot vaan myös heidän luontonsa.

Mitä metafysiikka tutkii?

Kategorioiden ja oliolajien välinen ero on oleellinen metafysiikan tutkimuskohteen kannalta. Metafysiikka ei tutki oliolajeja vaan sitä, mitkä olevan kategoriat ovat, koska sen *loogisesti ensisijainen tutkimuskohde on olevan muoto*. Metafyysiset kannanotot joko ovat oletuksia olevan muodosta tai edellyttävät sellaisia oletuksia, kuten alla argumentoin. Jos kategorioita on metafyysisen teorian mukaan useampia, teoria antaa myös vastauksen kysymykseen kategorioiden välisistä suhteista eli olevan kategoriarakenteesta.

Samalla se antaa vastauksen quinelaiden olemassaolokysymyksiin. Kategorioteorioidenkin näkökulmasta metafysiikka tutkii myös kysymystä, mitä on olemassa. Sen mukaan tämä kysymys on kuitenkin loogisesti toissijainen olevan muotoon ja kategorioihin verrattuna. Esimerkiksi tyypillinen quinelainen ongelma lukujen olemassaolosta on ensisijaisesti kysymys luvun mahdollisen kategorian määrittämisestä ja vasta toissijaisesti kysymys siitä, onko tällä kategorialla jäseniä eli onko lukuja olemassa. Kysymys lukujen olemassaolosta edellyttää jonkin oletuksen lukujen kategorian määrittämisestä. Yleisesti ottaen olemassa on niitä olioita, jotka ovat jonkin kategorian jäseniä, koska olevan kategoriat ovat yhdessä kaiken kattavia.

Metafyysiset teoriat ovat kilpailevia kielellis-käsitteellisiä representaatioita tai kuvauksia siitä, mitä on olemassa, mikä on olevan luonto ja mikä sen muoto on. Sikäli ne eroavat muun tyyppisistä, erityisesti erityistieteellisistä teorioista, jotka eivät eksplisiittisesti pyrikään antamaan vastausta olevan muotoon, vaikka ne esittävät väitteitä olevasta eli siitä, mitä on olemassa (esim. Higgsin bosoneja). Metafyysiset olemassaolokysymykset eroavat siis muista olemassaolokysymyksistä olevan muotoa

koskevan viitekehyksen käyttämisen vuoksi. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että erityistieteelliset teoriat eivät edellytä metafysiisiä oletuksia olemisen muodoista. Itse asiassa näyttäisi olevan niin, että ne sisältävät tällaisia oletuksia vähintään impliittisesti. Esimerkiksi hiukkasfysiikka olettaa, että alkeishiukkasets ovat ykseyksiä.

Myös monet muut keskeiset metafysiset ongelmat ovat ensisijaisesti olevan muotoa koskevia ongelmia, koska ne edellyttävät joitakin oletuksia olevan muodosta. Näin on esimerkiksi kausaliteetin metafysiikassa, jossa syy ja seuraus edellyttävät tai ovat olemisen muotoja, todennäköisesti kategorioita. Erityisesti metafysisessä kysymyksessä tahdon vapaudesta vapaus liitetään jonkin kategorian olioihin tai se kielletään niiltä. Universaalien ongelmassa on suoraan kysymys ominaisuuksien ja objektien välisestä formaaliontologisesta suhteesta. Myös aikaa ja avaruutta – tai nykyään pikemminkin aika-avaruutta – koskevat metafysiset ongelmat kuten kysymys ”virtaako aika” edellyttävät oletuksia olevan muodosta.

Jos aika-avaruudelliset relaatiot ovat ulkoisia yllä kuvatussa mielessä, niin niiden metafysiikka on olevan luontoa tutkiva metafysiikka, yhtä lailla kuin muiden muassa kvantiteettien ja kvaliteettien metafysiikka (miten esimerkiksi selitetään niiden tyypit). Kaikissa näissä ongelmissa edellytetään kuitenkin oletuksia olevan muodosta. Sikäli niidenkin kohdalla olevan muotoa koskevat kysymykset ovat loogisesti ensisijaisia.

Tämä käsitys metafysiikan tutkimuskohteesta ei ole, että olevan muoto ja kategoriat ovat ontologisesti mielestä riippumattoman olemisen muotoja ja kategorioita. Sikäli sitä voivat kannattaa myös sellaiset metafysiikot, jotka katsovat, että heidän olettamansa olemisen muodot ja kategoriat ovat mielestä ontologisesti jollakin tavalla riippuvaisen olevan muotoja ja kategorioita (esim. Kantista vaikuttuneet). Kysymys, onko oleva mielestä ontologisesta riippuvaa tai riippumatonta, on metafysisinen, olevaa ja sen muotoa koskeva, ei metametafysisinen kysymys.

Sen sijaan näkemykseni rajaa *olemattoman* tarkastelun pois metafysiikan piiristä. Kirjaimellisesti siinä ei ole mitään tutkittavaa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö olemattoman käsitteestä voida filosofiassa sanoa jotakin järkevää. Hypoteesini on, että olemattoman käsite on parasiittinen olemisen tai olemassaolon käsitteelle. Kun ymmärtää, mitä oleminen on, ymmärtää myös olemattomuuden käsitteen yksinkertaisesti olemisen käsitteen kieltona. Olemattomuuden käsite tulee "ilmaiseksi", olemisen käsitteen ymmärtämisen parasiittinä ("siivellä").

Metafysiikka ja sen osa-alueet

Näkemykseni perusteella voimme luonnehtia tarkasti metafysiikkaa filosofian osa-alueena sekä itse metafysiikan osa-alueita. Metafysiikka tutkii olevaa ja sen muotoa sekä tästä näkökulmasta olevan luontoa. Metafysiikka jakaantuu ontologiaan, formaaliontologiaan ja erityisiin formaaliontologioihin. Ontologia tarkastelee olevaa (kysyy mitä on, olemassaolokysymykset) ja sen luontoa (esim. kvantiteettien metafysiikka), formaaliontologia olevan muotoa. "Formaaliontologia" on terminä lainattu Husserlilta (Smith & Mulligan 1983, 73). "Erityinen formaaliontologia" tarkoittaa jonkin erityisen olevan muodon tutkimusta. Esimerkiksi mahdollisten sosiaalisten olioiden ontologia, sosiaalinen ontologia voidaan käsittää erityiseksi formaaliontologiaksi sikäli kuin se tutkii sosiaalisesti olevaa. Erityisiä formaaliontologioita onkin periaatteessa useita. Formaaliontologia sisältää siis yleisen kategoriaopin ja jokainen erityisen kategorian oppi on eräs erityinen formaaliontologia.

Ontologiaa ja formaaliontologiaa ei voida kuitenkaan metafysiikan tekemisessä täysin erottaa toisistaan. Kuten yllä nähtiin, ontologiset uskomukset edellyttävät oletuksia olevan muodosta. Koska formaaliontologia ja sen erityiset muodot sisältävät jonkin ontologian, ne eivät tarkastele vain mahdollisten olioiden olemisen muotoa vaan aktuaalisen olevan muotoa. Sikäli ne tekevät ontologisia sitoumuksia. Jos aktuaalisella olevan muodolla on seurauksia metafyyysisesti mahdollisille ja välttämättömille olemisen muodoille, niin formaaliontologia ja sen

erityiset muodot tulevat ottaneeksi kantaa myös siihen kysymykseen, mitkä olemisen muodot ovat olioille metafysisesti mahdollisia ja välttämättömiä.⁹

Formaaliontologiasta yleisesti ja erityisesti voidaan erottaa *käsitteellisesti* mahdollisen olevan muodon tutkimus, jolle ehdotan termiä ”metaformaaliontologia”. Tämä metafysiikan osalue tarkastelee käsitteellisesti mahdollista, käsitettävää olevan muotoa ja on sikäli toisen kertaluvun tarkastelua suhteessa formaaliontologiaan. Käsitteellisesti mahdollinen olemisen muoto ei välttämättä ole metafysisesti mahdollinen olemisen muoto. Metaformaaliontologian tarkoitus on siis tarjota formaaliontologialle ja tältä osin metafysiikalle käsitteistö ja terminologia, joka olisi mahdollisimman neutraali suhteessa eri formaaliontologisiin teorioihin. Metaformaaliontologinen ongelma onkin esimerkiksi se, mitä universaalien käsite tarkoittaa. On eri asia, ovatko universaalit metafysisesti mahdollisia. Periaatteessa myös nominalisti, joka ei usko universaalien olemassaoloon eikä kenties edes niiden metafysisen mahdollisuuteen, voi kuitenkin ymmärtää, mitä universaalien käsite tarkoittaa. Metaformaaliontologia eroaa metametafysiikasta, koska metaformaaliontologia ei käsittele esimerkiksi metafysiikan epistemologiaa, joka on eräs metametafysiikan aihe Tahkon mukaan. Erotteluni voidaan esittää myös havainnollisena diagrammina:

⁹ Sikäli metafysisesti mahdollisia olioita eli *possibiliaa* tutkiva metafysiikka voidaan ymmärtää formaaliontologiaksi.

Metafysiikka	
Oleva	Olevan muoto
<i>Ontologia:</i> <ul style="list-style-type: none"> - Oleva (mitä on?) - Olevan luonto - Esim. kvantiteettien metafysiikka 	<i>Formaaliontologia:</i> <ul style="list-style-type: none"> - Olevan muoto yleisesti - Yleinen kategoriooppi <i>Eriytyiset formaaliontologiat:</i> <ul style="list-style-type: none"> - Eriytyiset olevan muodot - Eriytyisten kategorioiden opit <i>Metaformaaliontologia:</i> <ul style="list-style-type: none"> - Käsitettävä olevan muoto

Metafysiikan epistemologiaa ja semantiikkaa kategorioilla

Eräs seuraus näkemyksestäni on, että metametafysiikan ongelmat tulee asettaa ottamalla huomioon olevan muoto ja kategoriat metafysiikan tutkimuskohteena. Esimerkiksi perustava metafysiikan epistemologian kysymys kuuluu, onko meillä ihmisillä keinoa saada tietoa siitä, mikä olevan muoto on ja mitkä sen kategoriat ovat? Jos tällainen tiedonhankinnan menetelmä on, niin mikä se on? Vastaavat kysymykset voidaan esittää oikeutetuista uskomuksista. Viimeaikaista epistemologiaa tiedosta ja oikeutuksesta olisi hyvä käyttää hyväkseen. Yhtä kaikki, nämä ovat avoimia kysymyksiä ja hyvin vaikeita sellaisia. Me emme ainakaan tiedä, että esimerkiksi päättely parhaaseen selitykseen on tuottanut tietoa olevan muodosta (ks. Ladyman 2012, 39–46). Selvästikään tiedonhankinnan menetelmä olevan muodon kohdalla ei ole myöskään mikään nykyinen erityistieteellinen menetelmä, vaikka erityistieteelliset teoriat

edellyttävät oletuksia olevan muodosta. Erityistieteet eivät siis näytä pystyvän ainakaan yksin ratkaisemaan olevan muotoa koskevia ongelmia. Siihen tarvitaan metafysiikkaa.

Epäselvyys, joka koskee tiedonhankintamenetelmää olevan muodosta, ei kuitenkaan tarkoita, että metafysiikka ei ole onnistunut tuottamaan tietoa. Mitä ilmeisemmin siinä on saavutettu tietoa eri esitettyjen metafyyssisten ja formaaliontologisten teorioiden ominaisuuksista, esimerkiksi siitä, kuinka yksinkertainen kukin teoria on. Rationaalinen vertaisarvioiva keskustelu on keino saada selville tätä tietoa, jolla on oma merkityksensä metafyyssiselle teorianvalinnalle ja metafyyssiset teoriat ovat vähintään maailman ymmärtämisen potentiaalisia käsitteellisiä välineitä (ainakin metaformaaliontologiaa). Tämä tieto koskee kuitenkin ainoastaan kyseisiä teorioita, niiden ominaisuuksia. Yksinomaan siitä ei voida vielä päätellä, että meillä on tietoa siitä, mikä metafyyssinen tai formaaliontologinen teoria on ainakin joltakin osin tosi, vaikka tieto teoreettisista ominaisuuksista on mitä ilmeisemmin tässäkin suhteessa relevanttia. Teorioiden totuutta voidaan tuskin arvioida, jos niiden ominaisuuksia ei tunneta.

Läheinen perustava metafysiikan semantiikan kysymys koskee formaaliontologisten predikaattien ja kategoriatermien referenssiä ja merkitystä. Merkitys niillä monilla selvästi on, koska monet niistä ovat varsin hyvin luonnehdittuja tai jopa määriteltyjä ja voimme ne ymmärtää (joskus se vaatii tietenkäsitteeseen perehtymistä). Voimme esimerkiksi ymmärtää, mitä aristoteelinen realistisesti tarkoittaa predikaatilla "on partikulaari". Mutta mikä määrää näiden predikaattien ja kategoriatermien merkitykset? Toinen hankala semanttinen ongelma koskee niiden soveltumista (applikaatiota). Mitkä niistä soveltuvat olemaan ja mitkä ovat pelkkää merkityksellistä puhetta ilman applikaatiota? Ja mikä määrää tämän soveltumisen?

En pyrikään vastaamaan näihin perinteisiin, erittäin vaikeisiin kysymyksiin. Sen sijaan hahmottelen lopuksi ehdotuksen metafyyssisen selittämisen luonteesta. Ehdotus puhuu metametafyyssisen näkemykseni hedelmällisyyden puolesta. Esitän asian tyyppiesimerkin kautta pyrkimättä yleiseen argumenttiin.

Metafyysinen selittäminen kategorianäkökulmasta

Metafyysinen selittäminen on sikäli tyypillistä filosofista selittämistä, että se ei ole luonteeltaan kausaalista. Siinä ei määrätä syitä selitettäville seikoille. Metafyysinen selittäminen ei ole myöskään lakien avulla selittämistä, koska metafysiikassa lait eivät ole ainakaan tärkein selittävä tekijä – kuten alla nähdään. On itse asiassa hyvin kiistanalaista, onko metafysiikassa lakeja lainkaan. Metafyysinen selittäminen on tyypillistä filosofista selittämistä, koska se on luonteeltaan *konstitutiivista*. Siinä ei määrätä syitä selitettävälle tai selitetä selitettävää ensisijaisesti lakien avulla. Siinä pyritään vastaamaan kysymykseen, mikä konstituoii eli muodostaa selitettävän asian (*explanandum*). Selitettävä asia on ”konstituoitunut asia”, selittävät seikat (*explanans*) ovat sen ”konstituentteja” ja konstituentit määräävät konstituoituneen.

Helpointa filosofisten selitysten konstitutiivisuuden voi ymmärtää käsitteiden määrittelyiden avulla. Ne voidaan konstruoida konstitutiivisina selityksinä, joissa *definiens* ovat konstituentteja ja *definiendum* konstituoitunut. Niiden kohdalla konstituutio on määrittämistä. Metafyysisempi esimerkki voidaan ottaa klassisesta mereologiasta, jossa osat määräävät kokonaisuuden. Osat ovat siis konstituentteja ja kokonaisuus konstituoitunut.¹⁰ Osat saattavat myös aiheuttaa kokonaisuuden olemassaolon, mutta tämä kausaalinen näkökulma ei ole metafysiikan ensisijainen näkökulma. Metafyysiikka on ennen kaikkea kiinnostunut kokonaisuuden konstitutiivisesta selittämisestä.

¹⁰ Näin asian voidaan katsoa olevan myös esimerkiksi tietoteoriassa, jonka keskeinen pyrintö on selittää, mistä tieto konstituoituu. Eräs tunnettu, mutta hyvin ongelmallinen konstitutiivinen selitys tiedolle on, että tieto on oikeutettu, tosi uskomus. Tässä tiedon konstituentit ovat tiedollinen oikeutus, totuus ja uskomus. Tietoa ovat sellaiset mentaaliset tilat, jotka ovat uskomuksia, tosia ja tiedollisesti oikeutettuja.

Tyypiesimerkiksi metafyyysisestä selittämisestä otan komposition ongelman. Komposition ongelmassa tarkastelun kohteena on osista koostuvien olioiden, komposiittien olemassaolo olioina, jotka ovat lisäolioita osiinsa verrattuna. Komposition ongelmaa voidaan havainnollistaa tarkoituksellisen yksinkertaisella esimerkillä. Oletetaan, että asetan kaksi puupalikkaa, sinisen ja oranssin vierekkäin. Nimetään palikat "Siniksi" ja "Oranssiksi". Oletetaan myös, että kumpikin niistä on ykseys. Komposition ongelma koskee sitä kysymystä, onko esimerkiksi olemassa myös kolmas olio: Sinin ja Oranssin puupalikan muodostama kokonaisuus, komposiitti? Nimetään tämä mahdollinen kolmas olio "Sini-Oranssiksi". Rajoittamattoman mereologisen komposition kannattaja eli universalisti komposition ongelman suhteen vastaa myönteisesti (esim. Lewis 1991, 75). Sini-oranssi on olemassa ykseytenä, koska mitkä tahansa ykseydet muodostavat niistä erillisen kokonaisuuden. "Sini-Oranssi" nimeää siis yhden olion.

Universalistilta voidaan seuraavaksi kysyä, miten hän selittää Sini-Oranssin olemassaolon ykseytenä? Kysymyksessä selitettävä seikka on Sini-Oranssin olemassaolo ykseytenä. Universalistin vastaus tähän metafyyysisen selityksen kysymykseen ja hänen selittävät seikkansa ovat löydettävissä hänen uskomuksestaan, että mitkä tahansa ykseydet muodostavat aina lisäolion. Universalistin Sini-Oranssin olemassaolon selittävät tekijänsä ovat siis toisaalta Sinin ja Oranssin olemassaolo ykseyksinä ja toisaalta niiden oleminen asymmetrisen osa-kokonaisuus-relaation osa-jäsenenä siten, että kokonaisuus on osistaan numeerisesti erillinen ykseys.

Toisin sanoen universalistin mukaan jos Sini ja Oranssi ovat molemmat olemassa, niin Sinin ja Oranssin olemisen muotona on osana oleminen ja Sini-Oranssin kokonaisuutena oleminen.¹¹

¹¹ On huomattava, että mikäli Sini ja Oranssi ovat kontingenteja olioita, niin tästä ei seuraa, että Sini-Oranssin osana oleminen on niille

Kumpaaakin näistä olemisen muodoista määrää osa-kokonaisuuden formaaliontologinen relaatio, jonka jäsenenä Sini, Oranssi ja Sini-Oranssi ovat. Ei kuitenkaan pelkästään: Sini-Oranssi on numeerisesti erillinen sekä Sinistä että Oranssista ja toisin päin. Lisäksi Sini, Oranssi ja Sini-Oranssi ovat ykseyksiä. Niiden kaikkien olemisen tapaa määräävät myös numeerisen erillisyyden ja ykseyden formaaliontologiset relaatiot.

Toisaalta universalisti väittää, että Sini ja Oranssi konstituivat (muodostavat) Sini-Oranssin. Sinistä ja Oranssista vallitsee konstituution relaatio Sini-Oranssiin. Metametafyysinen näemykseni antaa mahdollisuuden palauttaa tämä konstituution relaation esiintymä osa-kokonaisuuden, numeerisen erillisyyden ja ykseyden formaaliontologisten relaatioiden vallitsemiseen Sinistä, Oranssista ja Sini-Oranssista juuri yllä kuvatulla tavalla. Sini-Oranssin konstituoituminen Sinistä ja Oranssista on sitä, että Sini ja Oranssi ovat ykseyksiä ja niistä vallitsee osakokonaisuus relaatio Sini-Oranssiin, joka on Sinistä ja Oranssista numeerisesti erillinen ykseys.

Ehdotukseni siis on, että metafyyssisten selityksien konstituution relaatio on palautettavissa jäännöksettä joihinkin formaaliontologisiin relaatioihin. Mikäli ehdotus on yleisesti toimiva, kykenen vastaamaan vaikeaan ongelmaan, joka koskee konstituution relaation luonnetta metafyyssisissä selityksissä (ks. Fine 2012, 37 - 40). Sen jäsenenä olemisen on joidenkin formaaliontologisten relaatioiden jäsenenä olemista. Siten perimmäinen kysymys metafyyssisissä selityksissä ehdotukseni mukaan on, mitkä nämä formaaliontologiset relaatiot kussakin tapauksessa ovat. Ne linkittävät selittävät seikat selitettävään.

Olennaista on myös ymmärtää, että sekä selitettävä seikka että selittävät seikat tulevat metafyyssisissä selityksissä ymmärretyksi tiettyinä olemisen muotoina, useimmiten kategorioina.

välttämätöntä. Jos oletamme kontingentiuden, niin ei myöskään seuraa, että Sini ja Oranssi olisivat toisistaan tai Sini-Oranssista riippuvaisia olemassaololtaan.

Formaaliontologiset relaatiot eivät siis ainoastaan linkitä selittäviä seikkoja selitettävään vaan myös määräävät sekä selittäviä ja selitettäviä seikkoja näiden formaaliontologisten relaatioiden jäseninä.

Kuten alussa näimme, nykyään on suosittua ymmärtää metafyyssinen selittäminen *perustamisena*. Jos ehdotukseni on toimiva, myös perustamisen relaatio on mahdollista palauttaa jännöksettä aina joihinkin formaaliontologisiin relaatioihin. Se on konstituution ohella korkeintaan derivatiivinen relaatio, jonka predikaattia voidaan käyttää lyhennyksenä tapauksesta riippuvalle joukolle formaaliontologisia relaatioita.¹² Itse perustamisen tai konstituution relaatiota ei kuitenkaan tarvita metafyyssisissä selityksissä mihinkään (mikäli ehdotukseni onnistuu). Samalla huomaamme tässäkin tapauksessa, että metametafyysiikkaa ja myös itse metafysiikkaa on parempi tehdä kategorioilla kuin ilman.

Tampereen yliopisto

Kirjallisuus

- Armstrong, D. M. (1989), *Universals: An Opinionated Introduction*, Westview Press, Boulder, CO.
- Campbell, K. (1990), *Abstract Particulars*, Blackwell, Oxford.
- Chisholm, R. M. (1996), *A Realistic Theory of Categories: An Essay on Ontology*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Berto, F. & Plebani, M. (2015), *Ontology and Metaontology: A Contemporary Guide*, Bloomsbury, London.
- Fine, K. (1995), "Ontological Dependence", *Proceedings of the Aristotelian Society* 95, 269–290.

¹² Ehdotukseni jättää auki sen mahdollisuuden, että joissakin metafyyssisissä selityksissä tarvitaan formaaliontologisten relaatioiden lisäksi ontologisia relaatioita tai oletuksia olioiden luonnosta (esimerkiksi kausaliteetin, aika-avaruuden ja kvantiteettien metafysiikassa). Jos näin on, ne ovat kuitenkin vain lisää konstituutioon ja perustamiseen.

- Fine, K. (2012), "Guide to Ground", Correia, F. & Schnieder, B. (toim.), *Metaphysical Grounding*, Cambridge, Cambridge University Press, 37–80.
- Hawthorne, J. (2003), "Identity", Loux, M.J. & Zimmerman, D.W. (toim.), *The Oxford Handbook of Metaphysics*, Oxford, Oxford University Press, 99–130.
- Johansson, I. (1989), *Ontological Investigations: An Inquiry into the Categories of Nature, Man, and Society*, Routledge, London.
- Keinänen, M. (2008), "Revisionaarinen metafysiikka", *Ajatus* 65, 59–90.
- Keinänen, M. (2011), "Tropes – The Basic Constituents of Powerful Particulars?", *Dialectica* 65 (3), 419–450.
- Keinänen, M. (2014), "Trooppinominalismi ja kvantiteetti-trooppien samanlaisuus", *Ajatus* 71, 119–138.
- Keinänen, M., Hakkarainen, J. & Keskinen, A. (2016), "Why Realists Need Tropes?", *Metaphysica* 17, (1), 69–85.
- Ladyman, J. (2012), "Science, metaphysics and method", *Philosophical Studies* 160 (1), 31–51.
- Lewis, D. (1991), *Parts of Classes*, Blackwell, Oxford.
- Lowe, E. J. (1998), *The Possibility of Metaphysics*, Clarendon Press, Oxford.
- Lowe, E. J. (2006), *The Four-Category Ontology*, Oxford University Press, Oxford.
- Lowe, E.J. (2013), "What is the Source of Our Knowledge of Modal Truths?", *Mind* 121 (October), 919–950.
- MacBride, F. (2016), "Relations", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2016 Edition), Zalta, E.N. (toim.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/win2016/entries/relations/>>. Viitattu 23.11.2016.
- McDaniel, K. (2009), "Ways of being", Chalmers, D.J., Manley, D. & Wasserman, R. (toim.), *Metametaphysics: New Essays on the Foundations of Ontology*. Oxford, Oxford University Press, 290–319.
- McDaniel, K. (2013), "Degrees of Being", *Philosophers' Imprint* 13 (19).
- Mulligan, K., & Smith, B. (1986), "A relational theory of the act", *Topoi* 5 (2), 115–130.
- Mulligan, K. (1998), "Relations – Through Thick and Thin", *Erkenntnis* 48, 325–353.
- Paul, L. (2012), "Metaphysics as Modelling: The Handmaiden's Tale", *Philosophical Studies* 160 (1), 1–29.

- Schaffer, J. (2003), "Is there a fundamental level?", *Noûs* 37 (3), 498–517.
- Schaffer, J. (2010), "Monism: The Priority of the Whole", *Philosophical Review* 119 (1), 31–76.
- Sider, T. (2011), *Writing the Book of the World*, Clarendon Press, Oxford.
- Simons, P. (1998), "Metaphysical Systematics", *Erkenntnis* 48 (2&3), 377–393.
- Simons, P. M. (2009), "Ontic Generation: Getting Everything from the Basics", Hieke, A. & Leitgeb, H. (toim.), *Reduction, Abstraction, Analysis. Proceedings of the 31st International Wittgenstein Symposium*. Heusenstamm, Ontos Verlag, 137–152.
- Simons, P. (2012), "Four Categories - and more", Tahko, T.E. (toim.), *Contemporary Aristotelian Metaphysics*. Cambridge, Cambridge University Press, 126–139.
- Smith, B. (2005), "Against Fantology", J. Marek & Reicher, E. M. (toim.), *Experience and Analysis*, Vienna, öbv&hpt, 153–170.
- Smith, B. & Mulligan, K. (1983), "Framework for Formal Ontology", *Topoi* 2 (1), 73–85.
- Tahko, T. E. & Lowe, E. J. (2015), "Ontological Dependence", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2015 Edition), Zalta, E.N. (toim.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/spr2015/entries/dependence-ontological/>>. Viitattu 23.11.2016.
- Thomasson, A. L. (1999), *Fiction and Metaphysics*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Thomasson, A. (2016), "Roman Ingarden", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2016 Edition), Zalta, E.N. (toim.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/fall2016/entries/ingarden/>>. Viitattu 23.11.2016.
- Tiainen, A. (2016), *Fundamental Categories, Category Systems, and Ontological Form*, pro gradu, Helsingin yliopisto.
- Vallicella, W. F. (2014), "Existence: Two Dogmas of Analysis", Novotny, D.D. & Novak, L. (toim.), *Neo-Aristotelian Perspectives in Metaphysics*, London, Routledge, 45–75.
- Van Inwagen, P. (2001), *Ontology, Identity, and Modality*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Westerhoff, J. (2002), "Defining 'Ontological Category'", *Proceedings of the Aristotelian Society*, 102 (1), 337–343.

Wheeler, M. (2016), "Martin Heidegger", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2016 Edition), Zalta, E.N. (toim.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/win2016/entries/heidegger/>>. Viitattu 23.11.2016.